

Eseu limba si literatura roman - Sarmanul Dionis

Fara a insista asupra impresiei de extravaganta pe care ar fi produs-o nuvela asupra Junimii, dupa marturia lui G.PANU, absent insa din procesul verbal al sedintei de lectura din 1 septembrie 1872, impresie altfel firesca daca ne gandim la caracterul de pionirat al operei eminesciene, ceea ce se poate retine din insemnarile memorialistului este caracterizarea lui, continand cel putin o obiectie fundamentala : " Necontestat ca Sarmanul Dionis are o conceptiune puternica si ca este iesita dintr-un cap numai ca acela al lui Eminescu , dar e numai conceptiune.Ca nuvela, ca descriere adica, ca intrare in detalii, ca punere in relief de caractere, ca viata traitoare, ea este slaba de tot ". H. SANIELEVICI a replicat la acesta ca " Panu aplica nuvelei Sarmanul Dionis un criteriu de judecata realist ".Dar memorialistul Junimii merge chiar mai departe si contesta valoare poeziei lui Eminescu si din punct de vedere al modalitatilor artei fantastice, caci iata ce scrie el in continuarea pasajului de mai sus : " Se vede de departe ca Eminescu nu mistuie bine ceea ce citise si ca nu izbutise sa dea Sarmanului Dionis macar caracterul unei nuvele fantastice... "

Primul lucru care trebuia asa dar demonstrat, daca fireste textul o permite, este valoarea de arta a acestei opere eminesciene, operatie cu atat mai necesara cu cat analizele se invartesc de obicei in jurul implicatiilor filozofice, studiindu-le in sine si prin raportare la sursele kantiene si schopenhaueriene si nu, asa cum totusi e mai normal ca epifenomene ale fictiunii literare.Fie in poezie, fie in proza, meditatie filozofica nu poate constitui un scop in sine, ea trebuie sa serveasca puterii de viata si de sensibilitate a operei, altfel, oricat de interesanta ar fi, dauneaza conditiei estetice. Nu e greu de observat de altfel ca in Sarmanul Dionis, ca si in poemele lui Eminescu, meditatie nu e una propiu-zisa filozofica, neavand nici precizia, nici strigenta logica necesara, ci mai curand o reverie specific romantica in marginea unor idei generale. Ceea ce, cu alte cuvinte, intereseaza spiritul liric al poetului nu este valoarea de adevar a reflectiilor sale, ci farmecul de inedit al perspectivelor adesea imaginare, ipotetice pe care aceste reflectii le presupun. In Sarmanul Dionis, la o asemenea functie strict estetica se adauga si aceea de caracterizare a personajului central si, imediat mai apoi, de declansare a miscarii epice si a conflictului interior.

Iata, depilda, inceputul nuvelei. Intorcandu-se spre casa, Dionis mediteaza asupra teoriei lui Kant despre subiectivitatea spatiului si timpului ca forme ale intuitiei noastre si face in consecinta speculatii in legatura cu relativitatea dimensiunilor lor. elementul important al acestor pagini introductive nu e insa reprezentat de ideile ca atare,ci de fantezia ce se naste din ele. nu urmarim la lectura in primul rand ideatia lui Dionis, ci ipotezele fantastice la care ajunge.Caracterul fantastic al ipotezelor nu vrea sa spuna ca ele sunt lipsite de orice logica, ci doar ca presupun imprejurari care trec dincolo de limitele experientei si ale realitatii constante si constantabile prin mijloace pozitive.Implicatiile relativitatii spatiului si timpului au retinut nu odata atentia unor scriitori sau ganditori si nu e lipsit de interese sa semnalam aici un text in care meditatie apare nu numai in spiritul lui Eminescu, dar chiar si intr-o forma foarte apropiata de al lui punct.In Gradina lui Epicur, Anatole France, prefigurat si el de Renan din Omul si Universul, scrie la un moment dat : " E tot asa de posibil ca milioane de astea de sori, adaugate la alte miliarde ascunse ochilor nostri, sa nu formeze laolalta decat o globula de sange sau de limfa in corpul unui animal sau al unei insecte

imperceptibile fata de o lume care depaseste orice conceptie omeneasca despre marime si care n-ar fi ea insasi, totusi, comparativ cu cine stie ce alta lume, decat un graunte de nisip. Tot astfel nu e deloc absurd sa ne inchipuim ca veacuri intregi de cugetare si inteligenta traiesc si mor sub ochi nostri intr-o clipa pe un atom. In ele insele lucruri nu sunt nici mari, nici mici si cand afirmam, de pilda, ca universul este atom, conceptia asta este strict omeneasca. Daca lumea intreaga ar fi redusa dintr-o data la dimensiunile unei alune, proportiile dintre lucruri ramanand aceeasi, prin nimic n-am putea sa ne

II

dam seama ca s-a schimbat ceva in univers. Steaua polara inchisa o data cu noi in coaja de aluna ne-ar trimite ca si in trecut in 50 de ani lumina ei. Si pamantul, mai neinsemnat decat un atom, ar fi stropit totusi de aceeasi cantitate de lacrimi si de sange care-l scalda si astazi ".

Analogia cu pasajul introductiv din Sarmanul Dionis e mai mult decat evidenta si se impune studiul comparativ al paralelismelor literare. Am indicat-o aici insa pentru altceva, si anume pentru a sublinia raspandirea unui motiv al meditatiei cosmice care implica netaguit o stare de revenire romantica, adica o contemplatie a universului sub specie al absolutului, caci numai asa relativitatea iese mai bine la iveala. Aspirand spre o cuprindere integrala a lumii, fie macar cu intelegerea, omul romantic se izbaveste la tot pasul de obstacolele de netrecut, a caror constrangere tinde totusi sa o depaseasca prin imaginatie. De aici reveria sau, cum ar zice Eminescu insusi, visatoria.

Un astfel de personaj care se satisface prin vis este Dionis, numai ca el crede cu incapatanare si exces de subtilitate metafizica in realitatea lui pana la a confunda cele doua planuri si, de n-ar fi ironia autorului care priveste cu detasare inchipuirile eroului sau, lucrurile ar ramane pana la sfarsit confuze si n-am sti poate care e adevarata ipostaza a lui Dionis.

Partea introductiva a nuvelei, care ne familiarizeaza cu lumea gandurilor si a existentei cotidiene a personajului principal, continua prin a ne infatisa strada, cafeneaua si locuinta lui Dionis, toate la fel de dezgustatoare, apasate parca de un blestem al descoperirii, mai evidenta acum sub ploaia care cade. Singurul element feeric al peisajului e Luna, care rasare in cele din urma dintre norii risipiti dupa ploaie.

Portretul fizic al lui Dionis si imaginea camerei sale confirma atmosfera romantica a intregii evocari. Aproape toate notele caracteristici viziunii romantice se regasesc aici : Dionis e tanar, palid, melancolic, orfan si sarac ; povestea insasi a nasterii lui e neobisnuita, ca si destinul tragic al parintilor, morti inaintea de vreme. Casa unde locuieste e veche si darapanata, ascunsa " in mijlocul unei gradini pustii, unde lobodele si buruienile crescusera mari in tufe negre -verzi.... " etc., iar camera de la etaj pe care o ocupa Dionis are peretii " negri de siroaiele de ploaie ce curgeau prin pod si un mucegai verde se prinsese de var... " etc.etc. Mobilierul simplu, aproape elementar si stivele catorva sute de carti, cele mai multe vechi si ele, completeaza peisajul. acumularea de detalii nu da varietate si complexitate obiectelor, caci romanticul e unilateral casi clasicul numai ca, spre deosebire de aceasta, care urmareste generalul, tipologicul, canonicul, el vizeaza

exceptonalitatea.

Totul pare prin urmare a-l izola pe Dionisie si pentru a desavirsi situatia, insesi preocuparile lui sunt nepotrivite, caci ele tind sa descopere posibilitatea regresiuni in timp si a anularii distantelor cosmice. cu ajutorul unui compendiu de astrologie care darueste puteri magice cui stie sa-l foloseasca. Dionis incearca experienta cruciala, nu inainte de a arunca o privire visatoare spre casa vecina de unde patrunde la el sunetele diafane ale unei voci feciorelnice : „si liniile semnelor astrologice se miscau cumplit ca serpi pe jaratic. tot mai mare si mai mare devenea paianjenul.” „unde sa stam ?” „auzi el un glas din centru de jaratic al cartii.” „Alexandru cel Bun !” „putu el sopti cu glas apasat, caci bucuria, uimirea ii stringea sufletul si.. incet, incet painjinisul cel rosu se largi, se diafaniza si se prefacu intr-un cer rumenit de ajunarea soarelui. el era lungit pe o cimpie cosita...etc, etc. si astfel Dionis devine calugarul Dan din lasii lui Alexandru cel Bun, adica 500 de ani mai devreme.

In felul acesta planul real s-a dizolvat in cel imaginari si asistam acum la povestea independenta a lui Dan, ucenicul maestrului Ruben figura tipica de invatat medieval, un fel de Mephisto, cum sa observat si cum se dezvalue singur intr-o scena ulterioara, jubiland de a-l fi hotarit pe calugar sa se substituie umbrei sale care semnifica prototipul etern, spiritual al tuturor intruparilor istorice ale individului uman. Apare limpede acum ca , desi " porneste de la Kant " , Eminescu " construiește in spirit schopenhaurian " , cum a demonstrat definitiv G. Calinescu, caci timpul si spatiul sunt numai forme goale si subiectivitatea lor nu inseamna si libertatea de a dispune de obiectul intuitiei noastre. Conceptia lui Eminescu este palingenetica si panteista in sensu Schopenhauer.

III

Dan iubeste pe Maria , fiica spatarului Tudor Mesteacan, si izbutind sa - si inlocuiasca umbra si sa intre astfel in posesia eternitatii lui primordiale o ia cu sine prin acelasi procedeu si pe tanara lui iubita si calatoresc impreuna spre Luna in voluptatea unei lungi imbratiseri. Astrul noptii e un Eden cu peisaje feerice pe care Eminescu le descrie cu o insistenta caracteristica, transformandu-le in veritabile poeme in proza dincolo de orice valoare functionala in structura naratiunii. Totul ar fi desavarsit daca Dan n-ar fi framantat tocmai de taina pe care nu trebuia s-o dezlege : a ceea a triumphiului cu ochi de foc dominat de un necunoscut proverb arab. Cand calugarul care transformase Pamantul intr-o marga pentru a-l atarna in salba de margaritare a iubitei, bucurandu-se de fortele limitate de care putea dispune, are cutezanta de a presupune ca s-ar fi indentificat cu insusi Dumnezeu : " Oare fara s-o stiu nu sunt eu insumi dumne.... " , se produce o fantastica prabusire cosmica, iar Dan si Maria sunt proiectati in haos si Pamantul isi redobandeste dimensiunile initiale. Ca intr-un vis, personajul se trezeste sub forma lui reala, aceea a lui Dionis : "El scutura oarecum din somn. Soarele se inalta, ca un glob de aur arzator pe un cer adanc albastru ; gradina dedesuptul ferestrei, in care adormise Dionis era de un verde umedit..."etc. .Acaparat de propriile lui speculatii, Dionis se intreaba : " Fusesse vis visului lui cel atat de aievea sau fusesse realitatea de soiul vizionar a toata realitatea omeneasca ? " , iar cand vede printre perdelele albe de la fereastra casei vecine chipul blond al " copilei " care cantase inainte ca el sa

Referate

Referate, Comentarii, Eseuri, Caracterizari
<http://referatenoi.ro>

adoarma, exclama : " Maria ! " si se hotaraste sa-i scrie. Cand fata apare la fereastra cu scrisoarea, Dionis lesina si nu se va trezi decat dupa un delir in care amesteca din nou planurile, pentru a constata ca intreaga lui situatie s-a schimbat radical. Se descoperise anume ca tanarul sarac si orfan e beneficiarul unei mosteniri, suficiente pentru a-l determina pe tatal fetei sa-l priveasca plin de grija si de interes. Indiciul fusese tabloul din camera tanarului care reprezenta chiar pe tatal sau si cu care Dionis dialoga adesea in orele de singuratate.

Trezindu-se, Dionis o descopera pe fata veghindu-l la marginea patului. Ea se strecurase imbracata baieteste dupa ce, prima, daduse alarma cand tanarul se prabusise la fereastra lesinat. Scena de dragoste incheie astfel fericit destinul ratacitor si fantastic al lui Dionis pentru a-i deschide perspectiva implinirii casnice alaturi de Maria, perspectiva pe care Eminescu o sugereaza printr-un scurt epilog.

Nuvela s-ar fi putut termina aici, dar autorul simte nevoia unui postscriptum explicativ prin care incearca sa strecoare din nou indoiala asupra limitelor dintre realitate si vis, abia limpezite : "Fost -au vis sau nu, asta-i intrebarea " zice el hamletic. " Nu cumva indaratul culiselor vietii e un regizor, a carui existenta n-o putem explica ? Nu cumva suntem asemenea acelor figuranti, cari voind a reprezenta o armata mare trec pe scena, incunjura fondalul si reapar iarasi ? " etc. " nu sunt aceeasi actorii, desi piesele sunt altele ? "

Iata deci cum dupa motivul " viata e vis " si dupa acela al umbrei, apare acum si motivul lumii ca teatru, imprejurare ce fixeaza o data mai mult caracterul de receptacol de cultura universala al acestei nuvele in care rasuna atatea ecouri si se intretes atatea fire venind din cele mai indepartate orizonturi. A le investiga pe fiecare pentru a preciza originalitatea tratamentului la care le supune poetul e desigur foarte necesar, dar Sarmanul Dionis traieste mai cu seama prin forta coerentei sale artistice interne.

Dincolo de incidentele anecdotice ale naratiunii, nuvela este mai degraba un portret in miscare nu numai cu substantiale interludii poematice, dar mai presus de toate cu o viziune lirica fundamentala asupra existentei si a naturii umane. Nu faptele il intereseaza pe Eminescu si nici autenticitatea evocarii vietii, ci incurcatura lor emotionala, poezia traiirilor interioare si zborul eliberator al fantaziei. Pentru a realiza portretul lui Dionis, care da unitatea launtrica a intregului text, poetul utilizeaza toate mijloacele de care dispune : Descriere, naratiune si compozitie, neglijand insa limbajul individualizat sau analiza starilor sufletesti, care fireste nici nu s-ar fi potrivit intentiilor sale, preponderent poematice. Nu numai in Sarmanul Dionis, dar si in Geniu pustiu etc., Eminescu se arata atras in primul rand de problematica personalitatii de exceptie aflata in cautarea echilibrului sau interior pe care de obicei il descopera in iubire. Mai mult decat experiente metafizice, traiirile lui Dionis sunt stari de sentiment. Translatia lui in timp si spatiu are in cele din urma scopul precis de a castiga un teritoriu ideal al iubirii, un Eden selenar ca aici, o insula a lui Euthanasius ca in Cezara.

Tinta fiind deci caracterizarea lirica a tipologiei romantice, scheletul descriptiv si epic al nuvelei ramane secundar si nimeni nu va face negresit din Eminescu un prozator. Caci de buna seama si

proza fantastica are legile ei si daca imaginatia poate modifica in orice chip datele realitatii, accentul trebuie sa cada mereu pe interesul relatari epice, cu atat mai captivanta, cu cat mai inimaginabila. Nu ipostazele fantastice care decurg dintr-o ipoteza metafizica par sa fie incununarea artei lui Eminescu in Sarmanul Dionis. Imaginea feerica a cosmosului apare nu o data si in poezia lui si atmosfera de acolo nu se schimba in esenta nici aici. Elementul revelator iese numai din tiparele acestei tipologii omenesti pe care ne-o propune Dionis si care corespunde negresit tipologiei romantice universale, cum opera intreaga a poetului e reprezentata pentru orientarea marelui curent european.

Dar cadrele ei generale sunt umplute aici cu o substanta de viata si spiritualitate care e tipic eminesciana si a carei insusire de capetenie pare sa fie impletirea farmecului contemplativ cu vibratia dureroasa a unei melancolii impacate cu sine si izvorand din intelepciunea pastorului mioritic.